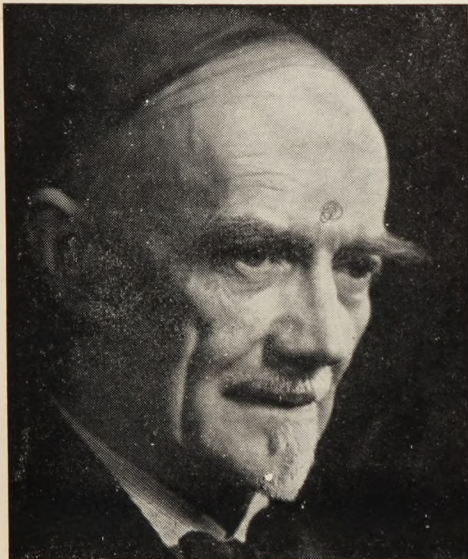

KATARIINANLAAKSO

Svante Dahlström

VOIDAKSEMME lähestyä Katariinanlaakson arvoituksia ja sen kauniin nimen alkuperää menemme suoraan asiaan ja kysymme itseltämme: onko siellä mitään laaksoa? Tietäilyä apuudella meidän on tunnettava sekä itsellemme että muille, että laaksoa tavallisessa merkityksessä siellä tuskin on. Onkohan asian laita sama kuin Naantalissa, joka on saanut nimensä (Armonlaakso) siten, että kuuluisa Vallis gratiae syntyi laaksoon, mutta muutti pois kalliioniemelle ja otti nimen muunkaans? Vaikka usean Katariina-nimisen naisen nimet ovatkin tavalla tai toisella liittyneet paikkaan ja vaikka parin heistä voidaankin sanoa saaneen muuttua seudulta, vieläpä varsin perusteellisestikin, ei tuonkaltainen selitys kuitenkaan käy laatuun.

Katariinanlaakso on ranta-alue Kaarinan pitäjässä. Isoisten tulin maalla, puoli peninkulmaa Turusta kaakkoon, sen salmen rannalla, joka nykyään olympialaisten sotouradan merkeissä nimetään Pitkäksisalmeiksi, vastapäätä Hirvensalon saarta. Rantakaistale, joka

*) (Isoisten alue liitettiin v. 1939 Turun kaupunkiin.) Suomentajan huom.

■ Professori Svante Dahlströmin teoksesta Promenerad II (Åbo 1960), luvusta Katrinedal lyhennetty suomentanut Reino Lento.

tänne kuninkaiden, kuningattarien ja koulupoikien käytettäväksi. Niin, muistelemme, että kiveä varjojen perimätietojen mukaan nimitetään Kuninkaankiveksi.

Mitat esitellään tässä muunnetuina siitä kynnärjärjestelmästä, jota tutematon ja erittäin huvittava perinteenkertoja käytti kirjoittaessaan salanimellä Kuokkarpies Katariinanlaaksosta ja paljosta muustakin 1860-luvulla Turun suomenkieliseen sanomalehteen. Hän on poiminnut esille kaikkea mahdollista ja on monissa kohdin merkillisen tasmaallinen, hän kertoo tarkoin mitä on kuullut ja tekee sen luonnollisella, usein humoristisella tavalla.

Muinaismuistoyhdistyksen stipendiaatti A. Björck julkaisi yhdistyksen aikauskirjassa 1887 tulkoksia tutkimuksistaan mm. Kaarinan pitäjässä, ja kun hän totesi, että mainittu kertoja oli antanut kansan kertomalle hyväksyttävän muodon, hän otti sen selvitykseensä muutamin johdattavain sanoin. Björck aloittaa selittämällä, että Katariinanlaakso on saanut nimensä Juhana III:n puolison Katariina Jagellonican muistoksi (toisten arvelun mukaan Katariina Maununtyttärestä). Nimenanto olisi tapahtunut Juhanan herttuana ollessa ja isännöidessä Turun linnaa.

Kuokkamies antaa asiasta huvittavan ja seikkaperäisen kuvauksen (seuraava lainaus on otettu suomenkieleen suoraan Kuokkamiehen kirjoituksesta): "Tämä herttua puoliso oli syntynyt prinsessa Puolasta, ylös luonnoltansa sekä kovin rikas, jonkatähden herttua myi Turun linnassa jaksoi kustantaa pukeutuksensa ja suuremman hovin kuin kuningas ruotsissa. Tämä oli kohta yksi riidanalainen veljein välillä. — Koska linnan kultanahalla ja silkillä komeasti puuet sälti tuntuivat Katariinalle aivan ahtailta, teki miensä luonnon avaruudessa huvittella, ja silloin läksikin suviakana ritariina, seuraneitsyensä ja palvelijainsa keralla tälle laaksoille. Soltto, hyppy ja laulut kuuluivat sitte täältä aina puolyöhön. Herttua kuitenkin harvoin täällä lienee seurassa ollut, sillä hänen parain ajurvietteensä lienee ollut metsästäminen miestensä joukossa kaupungin ympäristössä. Muutoin on tämä herttua tuota siitä, että osasi suosime, jota kieltä hieltä ennen eikä jätkeän kukaan kuninkailinen ole taltanut haastella. Kustaa II sanotaan myös kerran paistetua kananpoikaa sydässä nauruilla lausuneen: 'kananpoika, hönans son'

ja 'kuninkaanpoika, konungens son', ja siinä oli koko hänen suomen kielen taitonsa.

Sitten sukulle kertoja kuvailee kiveä jolle palvelijat kattoivat herkulliset ruo'at. "Laakson kanssa yhdistetyssä puistossa kasvaa suuria lehtiputia, usiatkin jalompaa lajia kuin meidän metsissä tavallisesti nähdään. Luultavasti on osa heistä jo Katariinan aikaisia. — Merta vastaan on laakso kivillä ja mullalla korotettu penkereeksi ja luullaan tämän seudun ennen olleen kukka-istutuksillakin koristetun. Paikka on kuitenkin niin ihana, että tunnustaa täytyä Katariinalle olleen luonnon kauneuden avoimen sydämen, koska hän tämän lempi-sulolaisen laakson valitsi huvipaikakseen."

On heti sanottava, että näiden lennokkaiden rivien mallina ei ole ollut mikään täysin luotettava kuvaus. Luuttujen soitto ja herttuallisen hovin huvitukset kaikuivat tosin elämäkerrastoista ja matkakäsikirjoista, alukset kulkevat viirit liehuen pitkin Pitkäsalmea taapaa kuin Eerikin ja Kaarina Maununtyttären kuninkaallinen pursi, jonka ylle Mälarn taivas levittää iltaruskonsa.

Kohdelkaamme lempeästi näitä muinaisia tarjailia. Mutta emme kuitenkaan voi olla ajattelematta sitä, mitä todella tiedetään. Tuskassaan panttaussopimus seitsemästä Liivimaan linnasta, jotka lankomies, Puolan kuningas, oli luovuttanut saamansa lainan vakuudeksi, Juhana vastavahityine puolisoineen nousi puoliksi haaksirikkoineensa maihin Suomen rannikolla ja saapui joulukuun 1522 päivänä Turkuun. Linnassa äärettömän rikkaan milanottaren Bona Sforzan tytär asetti esille myytjäisensä, ja ruhtinattaren kuniaksi järjestettiin kahdeksan päivän juhlat. Mutta yhä selvempää jyrinä kuuluu Tukholmasta. Huhtikuussa 1563 painostava tunnelma sai konkreettisen muodon, kun herttua sai kutsun saappa kesäkuun 1. päivänä Tukholmaan. Juhana ei kutsua noudattanut, vaan piti kesäkuun 19. päivänä Turun Heikinmäkinkallolla tunnetun puheensa, jonka johdosta veljesten välinen sotatilla kävi ilmeiseksi. Oli rauhatonta mailla ja merellä, kuninkaas sotajoukko nousi maihin, ja Turun linnan piiritys päättyi antautumiseen elokuun 12. päivänä, sen jälkeen kun Korppolasmäenki oli vallattu ja maalinamunta sieltä alkanut. Juhana ja Katariina viettivät vainkeita Ruotsiin, ja komea asuintoiritus seurasi mukana.

Luonnollisesti kysymme itseltämme, ajatellessamme näitä valittavia tosiseikkoja, jotka varmaan suuresti synkistivät luonnon kannalta ihanaa kevään ja alkukesän aikaa, löytyykö todella tilaa senkaltaisille huvituksille, kuin millä perintätieto on varustanut kultaiset kudosensa? Ja jos arvellemme huomaneemme, ettei Katariinanlaaksossa ole mitään laaksoa, niin ehkä siellä ei ole mitään Katariinaakaan?

On syytä mainita, ettei puutu henkilöitä, joilla on tämä kiehtova

nimi ja jotka voivat tulla kysymyksenä. Jos etsimme sellaista herttuaan ajalta, olisi houkuttelevaa esittää Katariina Jagellonican edeltäjään, Juhanan herttuallisen hovin renessanssirouvaan 1555—1560, Kaarina Hannuntyttäre, joka todella vietti onnen ja loistavien juhlien päiviä ja vuosia, kunnes herttua otti itselleen toisen ystävän, mutta useista syistä menemme etsiskelysämme ajassa eteenpäin.

Isoisten kartanon omisti aikoinaan valtaneuvos ja amiraali Lorenz Creutz (s. 1615, k. 1676), ja hänellä oli tytär Katariina, joka haudattiin vanhaan Kankaisten kuu-riin Turun tuomiokirkossa 1687. Mutta jälki näyttää liian heikolta ansaitkeeseen huomiota. Valtaneuvoksen leski Elsa Creutz kuoli 1717, ja vuodesta 1723 Isoisten omistajana esiintyi Pohjois-Suomen laamanni Simon Lilliegren (s. 1666,

riinanlaakso alkua esiintyä 1700-luvun alussa. Tässä on erityisesti kiinnitettävä huomio laamanni Simon Lilliegrenin Katariina-rouvaan mahdollisena syynä siihen, että Isoisten nimi muuttui Katariinanlaaksoksi. Tosin näisten etunimien liittämistä paikannimiin ei puutu ritariilaisia esimerkkejä varhaisemmaltaakaan ajalta, mutta varsinkin 1700-luvulla tämätapahtaminen nimenanto voitti alaa, ja nimien yhdistäminen sanoihin -laakso, -lehto ja -vuori tuli hyvin tavalliseksi, ei ainoastaan Ruotsissa. — Vanhoja talon-nimiä muutettiin yleisesti uuden-tyyppisiksi.

Katariinanlaakson uninäytelmän aiheet ovat kutakinkin häihytviä. Yksi niistä näyttää riemua kiinnettämällä, nimittäin hannaan olevan suuren kiven nimi. Tunnettu suomenkielinen runo Kaarle-herttuun sotaretkestä Suomeen kertoo eräs-

● Turun luonnonsuojelun historia alkaa Katariinanlaaksoista, missä suurten lamien suojassa on kuuluisa Katariinankivi. Tällä kivellä kuninkailinen retkikunta ateriöiti 1500-luvulla ja niin tekee myös nykyinen retkeliijä eväskoreineen ja termospulloineen. — Kuva: Ilmari Rinne.

k. 1736), jonka puoliso oli Katariina Berg (von Berg). Lilliegrenin kuoltua laaditussa perukirjassa mainitaan, että hän kuoli Katariinanlaaksoissa 29. päivänä syyskuuta. Yksi Isoisten tyttäristä meni naimisiin Turun läänin jalkaväen päällikön Otto Wilhelm Rosenlewin kanssa, joka 1741 suostui vaihtokauppaan, jossa Turun Akatemian professori Henrik Hassel (s. 1700, k. 1776) sai Isoisten räissäteriin, "jota sittemmin on nimetty Katariinlaaksoksi" (Catharinae dal). Professori Hasselin ensimmäinen vaimo oli Katariina Meurman (k. 1760), jälleen Katariina! Toinen rouva Hassel, Christina Margareta Palén, myi leskiksi jäätyään tilan vuonna 1783 kamreeri Arndt Johan Winterlin (s. 1744, k. 1819), joka samana vuonna sai lainhuudon "Isoisten räissäteriinin" (Isoisten räissäteriini), eli Katariinanlaakson räissäteriini". Kirjallisuudessa on jo aikaisemmin puutu merkillie, että nimi Kata-

riinanlaakso alkua muistii merkityksessä toisinaan hänen tulostaan seuraava:

Hyvä Herra Herten Cuningas Ruotsin Culluonen Cuningas Wahva Suomen Waldamies Isän Maan Iso Isänä Hangsekill Haדהאים

Suomehen sijit saatuansa Papin Luotohon panduansa Ruskan Caliohion ruwettuansa Linnan alla tulduna Leriris lewitit Kedolle, Meren rannalle rakensi —

Tämä merkitsee, että Kaarle-herttua, jolle ruon itsepäisesti antaa kuninkaan nimen, varusti aluksensa ja nousi maihin kallioniemekkeellä, jota vieläkin nimetään Ruskekallioiksi, ja pystytti leirinsä meren rannalla olevalle kentälle. Juuri tällä rannalla on perimätiedon vaalima